

Musicalia

Journal of the Czech Museum of Music 1-2/2020
Časopis Českého muzea hudby

New Findings about the Life
and Work of Jiří Cropatius Teplický

*Nové poznatky o životě a díle
Jiřího Cropatia Teplického*

Jakub Srkal's 1579
Litoměřice Cantional

*Litoměřický kancionál
Jakuba Srkala z roku 1579*

The Image of Růžena Maturová
in the Iconography Collection
of the Bedřich Smetana Museum

*Obraz osobnosti Růženy Maturové
v ikonografické sbírce
Muzea Bedřicha Smetany*

The Film Music of Luboš Fišer
Filmová hudba Luboše Fišera

NÁRODNÍ
MUZEUM

MUSICALIA

Volume XII (2020), Nos. 1-2

This journal is published by the National Museum, Prague, Czech Republic.

Ročník XII (2020), číslo 1-2

Časopis vydává Národní muzeum, Praha, Česká republika.

Musicalia discusses the collections of the Czech Museum of Music in scholarly essays of varying lengths published here for the first time. Studies of sources are complemented by an "Informatorium" about the museum's activities and by rich pictorial material. Articles appearing in Musicalia are published in abstracts in the databases RILM Abstracts of Music Literature and EBSCO.

Časopis Musicalia se zaměřuje na sbírky Českého muzea hudby a představuje je v rozsáhlejších vědeckých studiích a kratších odborných statích. Pramenné studie doplňuje informatorium o činnosti muzea a bohatá obrazová dokumentace. Abstrakta zveřejňuje databáze RILM Abstracts of Music Literature a EBSCO.

Editorial Staff / Redakce

PhDr. Jana Vojtěšková, CSc. (Editor in Chief / vedoucí redaktor)

PhDr. Dagmar Štefancová (Editor / redaktor)

Editorial Board / Redakční rada

Prof. PhDr. Jarmila Gabrielová, CSc. (Univerzita Karlova, ČR); Cav. Dott. Emanuele Gadaleta (Národní muzeum – České muzeum hudby, ČR); dr hab. Paweł Gancarczyk, prof. IS PAN (Polska Akademia Nauk, PL); Prof. PhDr. Jaromír Havlík, CSc. (Akademie múzických umění, ČR); Prof. Dr. Thomas Hochradner (Universität Mozarteum Salzburg, Österreich); Mgr. Václav Kapsa, Ph.D. (Akademie věd ČR); PhDr. Jana Lengová, CSc. (Slovenská akadémia vied, SR); PhDr. Milan Pospíšil, CSc. (Institút umění – Divadelní ústav, ČR); PhDr. Vlasta Reittererová (ČR); Prof. Angela Romagnoli (Università di Pavia, Italia); Janice B. Stockigt FAHA (University of Melbourne, Australia); Mgr. Dr. Phil. Viktor Velek, Ph.D. (Ostravská univerzita, ČR); PhDr. Jana Vozková, CSc. (Akademie věd ČR)

Editorial Address / Adresa

České muzeum hudby, Karmelitská 2, 118 00 Praha 1

Czech Republic / Česká republika

Tel.: +420 257 257 727, +420 257 257 723

Fax: +420 257 322 216

E-mail: jana.vojteskova@nm.cz

Published by / Vydalo: Národní muzeum, Václavské náměstí 1700/68, 110 00 Praha 1

Graphic design and realization / Grafika: Jindřich Fialka

Translation into English / Překlad do angličtiny: Mark Newkirk

Printed by / Tisk: Kleinwächter holding s.r.o., Frýdek-Místek

The journal may be ordered at publikace@nm.cz / Časopis lze objednat na adrese: publikace@nm.cz

Direct sales at the stand in the New building of the National Museum, Vinohradská street 1, 110 00 Prague 1, and at the cash desk of the Czech Museum of Music, Karmelitská street 2, 118 00 Prague 1. / Přímý prodej zajišťuje prodejna v Nové budově Národního muzea, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1, a pokladna Českého muzea hudby, Karmelitská 2, 118 00 Praha 1.

Publication of this double issue supported by Ministry of Culture of the Czech Republic (DKRVO 2019-2023, National Museum, 00023272). / Vydání tohoto dvojčísla podpořilo Ministerstvo kultury ČR v rámci institucionálního financování koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019-2023, 00023272).

MINISTERSTVO
KULTURY

Content

MARTA VACULÍNOVÁ – PETR DANĚK: Musicus et poeta trilinguis. New Findings about the Life and Work of Jiří Cropatius Teplický -----	6
DAGMAR ŠTEFANCOVÁ: Jakub Srkal's 1579 Litoměřice Cantional -----	50
JANA PLECITÁ: The Image of Růžena Maturová in the Iconography Collection of the Bedřich Smetana Museum -----	87
VĚRA ŠUSTÍKOVÁ: The Film Music of Luboš Fišer -----	110
TEREZA ŽŮRKOVÁ: The Methodological Centre for the Documentation, Conservation, and Restoration of Musical Instruments -----	140
PETR FERENC: <i>Import / Export / Rock'n'Roll</i> – The Movement of Popular Music (Among Other Things) Across the Iron Curtain -----	151
Reviews	
Ema Součková: <i>Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory</i> (The Ornamentation of Musical Manuscripts by Jan Táborský of Klokotská Hora) (PAVEL BRODSKÝ) -----	159
Hans-Klaus Jungheinrich: <i>Bedřich Smetana und seine Zeit</i> (VLASTA REITTEREROVÁ) -----	164

Obsah

MARTA VACULÍNOVÁ – PETR DANĚK: <i>Musicus et poeta trilinguis. Nové poznatky o životě a díle Jiřího Cropatia Teplického</i> -----	30
DAGMAR ŠTEFANCOVÁ: <i>Litoměřický kancionál Jakuba Srkala z roku 1579</i> -----	76
JANA PLECITÁ: <i>Obráz osobnosti Růženy Maturové v ikonografické sbírce Muzea Bedřicha Smetany</i> -----	99
VĚRA ŠUSTÍKOVÁ: <i>Filmová hudba Luboše Fišera</i> -----	126
TEREZA ŽŮRKOVÁ: <i>Metodické centrum dokumentace, konzervace a restaurování hudebních nástrojů</i> -----	146
PETR FERENC: <i>Import / Export / Rock'n'Roll – Nejen o pohybu populární hudby přes železnou oponu</i> -----	155
Recenze	
Ema Součková: <i>Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory</i> (PAVEL BRODSKÝ)-----	162
Hans-Klaus Jungheinrich: <i>Bedřich Smetana und seine Zeit</i> (VLASTA REITTEREROVÁ) -----	166

Musicus et poeta trilinguis. Nové poznatky o životě a díle Jiřího Cropatia Teplického

Marta Vaculínová – Petr Daněš

Je pozoruhodné, jak často je v literatuře, která se zabývá hudební kulturou v Čechách či dějinami evropského nototisku, zmiňován Jiří Cropatius (sám se podepisoval Georgius Cropatius nebo Cropacius, z pramenů a literatury je známý i jako Georg Kropáčz, Kropáčz, Jorgius Cropatius, Jurge, jeho jméno však bývalo komoleno i na Coppacius či Cropalius neboli Giorgio Cropalio¹). Četnost citací tohoto jména je zvláštní vzhledem k tomu, že o životě či díle jeho nositele je toho doposud známo opravdu velice málo. Jiří Cropatius je připomínán především proto, že v roce 1578 vydal v Benátkách v přední evropské oficíně Angela Gardana, specializované na tisk not, titul *Missarum tomus primus quinque vocum iuxta dodachordi modos, dorii scilicet, hypodorii et lydii accurate compositus, recensque in luce editus*. Do dnešní doby se exemplář tohoto tisku nedochoval či dosud nebyl nalezen. Nicméně již jen ten fakt, že autor, který pocházel z měšťanské rodiny protestantského vyznání a snažil se uchytit v prostředí českých měst (Teplice, Louny, Rokycany, Praha), vydal koncem sedmadesátých let 16. století sborník vícehlasých zhudebnění mší v benátské tiskárně, je natolik historicky výjimečný a ojedinělý, že již řadu let vybízí k hlubší úvaze a studiu.

Původ Jiřího Cropatia, jeho studia a působení v Čechách

Informace o původu, životě a působení Jiřího Cropatia² byly dosud vyvozovány především z jeho nečetných tisků příležitostné poezie, vydaných mezi lety 1574–1575 v tiskárnách Jiřího Nigrina a Jiřího Jakubův Dačického v Praze. Podařilo se nám však zjistit další podrobnosti, které jeho zatím stručný životopis pozoruhodně rozšířily.

Cropatius se narodil kolem roku 1550 v Teplicích (*Tepligenus, Teplicensis*) v nekatolické rodině. O počátcích jeho studií nevíme nic konkrétního, sám píše, že odmala jej zajímaly

1) Jako Georgius Cropalius, autor pětihlasé mše vydané v Benátkách 1578, například figuruje v přepracované Gessnerově univerzální bibliografii: *Bibliotheca instituta et collecta primum per Conradum Gessnerum ... deinde locupletata ... cum priorum tum novorum authorum opusculis, ex instructissima Vienstis Austriae Imperatoria Bibliotheca amplificata, per Iohannem Iacobum Frisium Tigurinum*, Tiguri: Christophorus Froschauer 1583, s. 267. Jakob Frisius doplnil bibliografii, přepracovanou již v roce 1574 Iosiasem Simlerem, o starší i nové tituly z císařské dvorské knihovny ve Vídni. Dalo by se tedy předpokládat, že tam Cropatiův tisk tehdy byl.

2) Stručně o jeho životě a díle TRUHLÁŘ, Josef – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1* (dále jen *Rukověť*), Academia, Praha 1966, s. 496–497.

jazyky, kromě latiny a řečtiny projevoval zejména afinitu k hebrejštině, s níž se mohl snad seznámit v početné teplické židovské komunitě³ nebo spíše později za vitenberských studií. Užíval ve svých tiscích variantně také češtinu a později se dá předpokládat i znalost němčiny a italštiny. O znalosti jazyků píše Cropatius v předmluvě k jednomu ze svých tisků:

„Studium jazyků není jen užitečné, ale přináší také ušlechtilé potěšení ducha, když mohou přímo z pramene čerpat živý hlas Boží ti, kteří čtou hebrejsky, a poznají dobré autory řecké a latinské v jazycích, kterými oni sami za svého života hovořili. Když jsem sám začal chápat tuto užitečnou a příjemnou stránku znalosti jazyků, hned v chlapeckém věku jsem si dal práci, abych si osvojil alespoň maličkou část této velké a vznešené látky a aby mi jakoby po právu patřila.“⁴

Znalost tří svatých jazyků si Cropatius nepochybně prohloubil při studiích na univerzitě ve Vitenberku, kam se zapsal 4. prosince 1569 jako *Georgius Cropacius Vandalus*.⁵ Setrval zde pravděpodobně do začátku roku 1574, kdy ještě autorsky participuje na tiscích s vitenberským impressem.⁶ Pak odchází do Prahy, kde je autorsky činný v letech 1574–1575. Z tamních intelektuálů mu nejbližší stojí tehdy již uznávaný editor a básník Tomáš Mitis. Mitis navštěvoval teplické lázně,⁷ mohl se tedy s Cropatiem znát už z jeho rodiště.

Zpočátku zastává Cropatius funkci preceptora Balthasara, syna místokancléře Království českého Jiřího Mehla ze Střelice. Jiří Mehl, protestant z Vratislavi a šlechtic, jenž vynakládal nemalé částky na svou osobní reprezentaci, byl známý jako mecenáš umění, bibliofil a pozoruhodná je také jeho renesanční rekonstrukce hradu Grabštejna.⁸ O jeho zájmu o hudbu však není nic známo kromě zmínky v předmluvě, kterou mu věnoval právě Jiří Cropatius. Z ní se také poprvé dovídáme o Cropatievě aktivní skladatelské činnosti. Zároveň s básní

3) V Teplicích je k roku 1554 doložena židovská škola a počet obyvatel židovské komunity postupně narůstá, viz BURGEROVÁ, Lenka – SPÁLA, Radek: *Židé v Teplicích – 600 let historie*, Jan Zykmund, Teplice 2014, s. 8.

4) V předmluvě ke *Carmen ad filium Dei*, Pragae: Georgius Nigrinus 1575, A1b: „Neque vero utile tantum est hoc linguarum studium: sed etiam liberalem animis voluptatem affert: dum vivam DEI vocem in sanctis scripturis haurire videntur ii, qui hebraea legunt: et bonos autores, Graecos et Latinos cognoscunt in ea lingua, qua ipsi, cum viverent, sunt locuti. Hanc ergo cognitionis linguarum utilitatem et suavitatem, cum ego quoque intelligere caepissem: statim a pueritia in hanc curam studiose incubui, ut magnae et honestae rei quantulamcunque partem propriam mihi facerem, et meo quasi iure possiderem.“

5) *Album academiae Vitebergensis*, Vol. 2: *Ab a. ch. MDII usque ad a. MDCII*, Niemeyer, Halle 1894, s. 172. Byl zapsán bez poplatku mezi těmi, kdo byli „gratis inscripti“. Označení „Vandalus“ mělo v té době široký význam, mohlo se vztahovat na obyvatele Pobaltí, Pomořan, Ruska, Pruska, Polska i sousedních států, zde je však užito pravděpodobně ve významu „Slován“.

6) Konkrétně přispěl do tisku Felixe Chrudimského *Historia passionis* (Rukověť 2, 135–136; Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts [dále VD16] ZV 18634) a též do tří dalších příležitostných tisků českých studentů ve Vitenberku, výčet Rukověť 1, s. 497.

7) Jeho *Ode de thermis Teplicensibus* však vznikla již před rokem 1561, viz Rukověť 3, s. 359.

8) Viz ŠTOVÍČEK, Jan: *Renesanční bibliofil Jiří Mehl ze Střelice*, *Fontes Nissae*, č. VI, 2005, s. 6–23. O Mehlovi jako adresátovi dedikací viz STEINMANN, Marc: *Der Libellus gnomologicus des Joachim Camerarius (1569): Bemerkungen zur Entstehungs- und Textgeschichte sowie zur pädagogischen Intention*, in: Camerarius Polyhistor: Wissensvermittlung im deutschen Humanismus, ed. Thomas Baier, Narr Francke Attempto, Tübingen 2017, s. 95–97. O rekonstrukci Grabštejna WINZELER, Marius: *Kaple sv. Barbory na hradě a zámku Grabštejn*, online: <http://www.mikroreg.info/index.aspx?rub=112> (zde i starší literatura).

De adventu Iesu Christi daroval totiž Mehlovi také mešní officium pro pět hlasů složené podle nějakého moteta:

„K tomuto nepatrnému dárečku jsem připojil také mešní officium, které jsem nedávno složil pro pět hlasů na motiv jednoho moteta, protože zájem o poezii se dá výborně spojit se zájmem o hudbu a ty máš rád neméně jedno než druhé. Proto tě snažně znovu a znovu prosím, abys oba dárečky, byť nepatrné a bezvýznamné, přijal mile a laskavě a nepřestal mi pomáhat a podporovat mne. Jindy, až přijde vhodný čas a Múzy mi budou více přát, pokusím se ti předložit něco závažnějšího a většího. A bude pro mne největší výzvou, když pocítím, že jsi toto neumělé dílo přijal s příznivě nakloněnou myslí.“⁹

Nevíme, jak dlouho byl Cropacius v Mehlových službách. Podle dedikací tisků se zdá, že se již nedlouho po napsání oné předmluvy ohlíží po jiném místě – postupně v příležitostných tiscích oslovuje městské rady Rokycan, Loun, Starého a Nového Města pražského.¹⁰ Zřejmě se však v Čechách neuchytil, jeho stopa mizí, dokud jej roku 1578 neobjevujeme na cestě do Svaté země.

Cropatius v Itálii a na cestě do Svaté země

Cropatius cestoval do Jeruzaléma z Padovy, kde snad studoval s Hansem von Arnim, jenž byl také účastníkem výpravy.¹¹ Z jeho podrobných cestovních deníků čerpal Philipp Han pro Arnimovo pohřební kázání.¹² Cestou v Benátkách vydal Cropacius u Antonia Gardana soubor pěťhlasých zhudebnění mešního ordinaria, jehož plný titul je znám, ale neví se o žádném dochovaném exempláři. Tvzení o Cropatiově pobytu v Padově může snad podpořit jedno literární svědectví. V rukopise významného italského humanisty Bernardina Baldiho z Urbina (1553–1617) je totiž opsána řecká báseň v sapfické strofě, nadepsaná Γεωργίου Κρωπαλίου.¹³ Baldi studoval od roku 1573 řečtinu v Padově a ovládal také hebrejštinu a chaldejštinu. Je možné (i když se to nedá s jistotou tvrdit), že právě v době padovských studií se seznámil s Cropatiem a obdržel jeho báseň. Baldi ji zařadil do části svého rukopisu,

9) Předmluva *Ode de adventu Iesu Christi*, Pragae: Georgius Daczicenus 1574, a1b (za kopii tisku děkujeme Lence Veselému): „Huic exiguo munusculo adiunxi etiam officium Missae: quod symphonia 5 vocom, super quamdam mutetam nuper composui: siquidem et poetica studia cum musicis optime coniunguntur: et tu non minus haec, quam illa, amas. Quare obnixor etiam atque etiam oro: ut utrumque munusculum, exiguum licet, ac levius, grato benevoleque animo suscipere velis: et me iuvare et promovere non desistas. Alio tempore, dum maturaverit aetas: et si Musae magis favebunt meis coeptis: graviora, melioraque offerre conabor. Ad quae plurimum me excitabis: cum intellexero grato haec parta et rudia te accepisse animo.“

10) Soupis těchto tisků viz *Rukověť* 1, s. 496–497.

11) Jeho itinerář je jen velmi stručně popsán v GRUNDMANN, Christian Wilhelm: *Versuch einer Ucker-Märckischen Adels-Historie*, Bd. 1, Christian Ragoczy, Prentzlau 1744, s. 183–184.

12) *Christliche Betrachtung aller Gottes Heiligen und Gleubigen Pilgram- und Bürgerschafft*. (Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, signatura Xa 1:1 [12], dále HAB). Viz BEPLER, Jill: *Travelling and Posterity: the Archive, the Library and the Cabinet*, in: *Grand Tour: Adeliges Reisen und Europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern 2005, s. 201.

13) BRAVI, Luigi: *Epigrammi greci in un manoscritto di epigrammi di Bernardino Baldi*, Studi umanistici Piceni, roč. 36, 2016, s. 205–206 (edice s italským překladem, dále BRAVI). Editor básně k osobě jejího autora podotýká, že se mu nepodařilo jej blíže identifikovat.

v které shromáždil řecké a italské básně věnované Gioseffu Zarlinovi,¹⁴ významnému italskému skladateli a hudebnímu teoretikovi, kterého ještě v našem textu zmíníme v souvislosti s Cropatiovým tiskem mší (AD IOSEPHUM ZARLINUM CARMINA).¹⁵ Cropatiova řecká báseň v Baldiho rukopisné sbírce opěvuje ve stylu humanistických oslavných textů hudbu jako velký boží dar, pojednává její blahodárné působení na člověka a oceňuje Zarlinův přínos hudbě a zpěvákům.

O Cropatiově cestě do Jeruzaléma máme zprávy z dochovaných cestovních deníků šlechtických dobrodruhů, žoldáků a cestovatelů Leopolda von Wedel (1544–1615) a Josta Fögelliho (1554–1607), oba českého studenta a hudebníka zmiňují.¹⁶ Součástí výpravy se stal nejspíše v květnu 1578 v Benátkách společně s Hansem von Arnim, s nímž snad předtím studoval v Padově, a s Jostem Fögellim.¹⁷ Členem výpravy byl také holandský lékař Bernardus Paludanus (1550–1633), jehož dochovaný památník také dokumentuje svými záznamy průběh cesty.¹⁸ Z Benátek (kde Cropatius nechal vytisknout své mše, jak o tom ještě pojednáme níže) vyrazili cestovatelé lodí 22. června 1578 směrem na Kypř a pak dále přes Tripolis do Jaffy, kde přistáli 4. srpna. V Ramle se k výpravě přidal pozdější direktor a člen sboru defensorů stavovského povstání Kryštof z Fictumu.¹⁹ Čtyřicet osm dní od vyplutí z Benátek dorazili cestovatelé 8. srpna 1578 do Jeruzaléma. Tam absolvovali týdenní prohlídku svatých míst, zahrnující obvyklý program návštěvníků a poutníků.²⁰ Skupina se pak rozdělila a šlechtici se svými průvodci pokračovali v cestě, zatímco Cropatius se spolu se třemi jezuity od výpravy oddělil 15./16. srpna a zůstal v Jeruzalémě, aby se věnoval hudbě a složil něco pro bratry v klášteře sv. Salvátora.²¹

14) B. Baldi je také autorem první biografie Giuseppe Zarlina. Srov. BALDI, Bernardino: *Le vite de' matematici: Edizione annotata e commentata della parte medievale e rinascimentale a cura di E. Nenci*, F. Angeli, Roma 1998, s. 543–557.

15) BRAVI, op. cit. v pozn. 13, s. 200–201, 204–206.

16) Wedelův popis vydal BÄR, Max: *Lupold von Wedel's Beschreibung*, F. Hessenland, Stettin 1895 (dále BÄR), nověji o něm podrobně s přehledem starší literatury KOŠCIELNA, Joanna A.: *Lupolds von Wedel Bericht von der Reise in den Nahen Osten (1578-1579). Teil I: Peregrinatio Hierosolymitana Leopoldi de Wedell*, Stargardia, roč. X, 2015, s. 233–279 (dále KOŠCIELNA). O Cropatiově s. 243, pozn. 84 a s. 254–255. Fögelliho popis cesty, zachovaný ve Fribourgu, popsal von DIESBACH, Max: *Le pellegrinage en Terre-Sainte de Josse Voegeli 1578*, Revue del histoire vaudoise, roč. 9, 1901 (dále DIESBACH). Rozšířený popis s ukázkami vydal KING, Norbert: *Die „Pilgerfahrt“ des Freiburger Ritters Josef Fögelli (1578-1579)*, Freiburger Geschichtsblätter, roč. 86, 2009, s. 117–186 (dále KING).

17) BÄR, op. cit. v pozn. 16, s. 62: „Zudem ist da ein Studente aus dem Lant zu Bemen, welcher auch zu Padua studeret, mit dem Dofnam Jurge genannt, der Zunam mir vorgessen. Derfultig handelt auch, dass er mit zok (1578, Mai, Juni).“

18) Nationale Bibliotheek van Nederland, Den Haag, signatura KW 133 M 63, obecně KOŠCIELNA, op. cit. v pozn. 16, s. 237 et passim upozorňuje na konkrétní zápisy.

19) *Mezi houfy lotrův se pustili... České cestopisy o Egyptě 15.–17. století*, ed. Lucie Storchová, SET OUT–Roman Mišek, Praha 2005, s. 224–227 (list Kryštofa Fictuma z Aleppa).

20) KING, op. cit. v pozn. 16, s. 128–129.

21) KING, op. cit. v pozn. 16, s. 131: „vnnd liessen do die dry Jesuiter vnnd vnsser Gsellen ein, Jorgius Cropatius genannt, ein Böhem, welcher sagt, er welle ein monat oder etlich do blyben, dan er was ein Componist oder Musicus vnnd wolt den Brüdren (des Salvatorklosters in Jerusalem) etwas machen“ (fol. 86^v). U Salvátora pobýval o dvacet let později, roku 1598, také Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, zpěv mnichů jej velmi zaujal

Philipp Han: *Christliche Betrachtung aller Gottes Heiligen und Gleubigen Pilgram- und Bürgerschaft*

Print / Tisk, Andreas Betzel, Magdeburg, 1610

Title page / Titulní list

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, shelf mark / sign. Xa 1:1 (12)

Nadpis básně, který se dochoval v rukopise Ioanna Sakkéliona, vystihuje Cropaciovy hlavní kvality – totiž jako hudebníka a znalce tří svatých jazyků:

*Ad Georgium Copaccium (!) Polacum apprime doctum triplicique in genere linguarum versatissimum, tum musicum ac poetam peritissimum.*²⁵

a tamní hudba mu dala podnět k tvorbě moteta na žalm 124, viz HARANT Z POLŽIC a BEZDRUŽIC, Kryštof: *Putování aneb Cesta z království českého*, ed. Hana Bočková et al., Host, Praha – Brno 2017, s. 166 nn. a 294.

22) KOŚCIELNA, op. cit. v pozn. 16, s. 255.

23) Z rukopisu v knihovně grécisty Ioanna Sakkéliona vydal báseň Émile LEGRAND: *Lettres de Mélétius Pigas*, J. Maisonneuve, Paris 1902, s. 8, na s. IX předmluvy odkazuje také na její výskyt v rukopise univerzity v Tübingen, sign. Mb 10, s. 332 s nadpisem „Ad Georgium Cropacium Polacum poetam et musicum“. Tento rukopis zvaný „Le codex Vratislav“ byl ve vlastnictví profesora řečtiny Martina Crusia, jenž texty opatroval latinskými margináliemi, u naší básně čteme „Laus poetae“.

24) Např. báseň jeruzalémskému guardiánu Jeremiasi von Brixen na s. 330 tübingenského rukopisu.

25) Ad Georgium Cropacium Polacum poetam et musicum] Tübingenský rkp.

V cestovních zprávách z Jeruzaléma se o Cropatiovi mluví jako o katolíkově, který se tudíž neodmítl ve františkánském kostele vyzpovídat spolu s Föggellim a Hansem Sebaldem von Gemmingen. Ostatní členové výpravy, kteří byli luteráni, se pocho-pitelně zpovídat nechtěli.²² Dá se tedy předpokládat, že Cropatius v době svého pobytu v Itálii konverto-val. V Jeruzalémě se seznámil s Melétiem Pegasem, pozdějším alexandrijským patriarchou. Ten jej ve své latinské básni ocenil jako vynikajícího hudebníka a znalce jazyků.²³ Jeho poetická chvála se zachovala ve dvou rukopisných verzích v kontextu dalších textů připomínajících Melétiův pobyt v Jeruzalémě,²⁴ kam přijel roku 1579 v družině arcibiskupa Eugenia ze Sinaje na volbu patriarchy Sofronia IV.

*Non tu pectus iners sine numine docte Georgi
Calliopes, Euterpes, Uraniesque decus.
Carmines tu, numerisque potens,²⁶ non saeva ferarum
Pectora, sed poteris flectere corda hominum;
Corda hominum, superumque²⁷ tibi Threicius Ὀρφεύς
cedat, seque matre iam neget esse Dea.²⁸*

Další zprávy o Cropatiově osudu jsou nejisté. Je otázka, zda jej můžeme ztotožnit s alumnem olomoucké koleje, tehdy třicetiletým (podle této zprávy, pokud se opravdu jednalo o „našeho“ Cropatia, bychom mohli odhadovat, že se narodil kolem roku 1550), který byl vyloučen z koleje „propter liberius ingenium“ 20. května 1580 a žádal, aby se mohl do semináře vrátit. Víme, že Cropatius již dříve konvertoval a ve Svaté zemi se stýkal s jezuity, není tedy úplně vyloučeno, že mohl vstoupit do olomouckého semináře. Na jeho případ bylo pohlíženo mírně, protože obrátil na víru jakousi nekatolickou dámu a jeho protestantští rodiče jej po konverzi odmítli podporovat. Bylo mu tedy zajištěno ubytování u některého olomouckého měšťana a malá finanční podpora, do semináře se však již vrátit nemohl.²⁹

Podle Bohuslava Balbína byl Cropatius literárně činný i nadále, vydal prý své básně ještě v roce 1580, 1583 a 1585.³⁰ Toto Balbínovo tvrzení, které později převzal i Cerroni,³¹ nelze nijak potvrdit ani vyvrátit, žádné tisky, které by pod jeho jménem byly v té době vydány, neznáme.

Cropatius jako básník

V literatuře se Cropatius profilel jako básník. Kromě standardní latiny psal od dob svých studií básně i v řečtině a významný je také tím, že jako jediný náš předbělohorský humanista otiskl i vlastní básně psané hebrejsky. Jeho dochované básnické skladby patří do žánrů příležitostné a náboženské poezie. Co se latinské tvorby týče, můžeme zde mluvit o dobrém řemeslném zvládnutí veršové techniky a základních pravidel žánrů, přičemž používal prakticky pouze dva veršové rozměry – elegické distichon a sapfickou strofu. Cropatiovy řecké

26) potest] Tübingenský rkp.

27) supernumque] Tübingenský rkp.

28) Reprodukovaný text vychází z Legrandovy edice Sakkélionova rukopisu, různocnění v poznámkách jsou z tübingenského rukopisu Martina Crusia (viz pozn. 23).

29) THENIER, Augustin: *Versuche und Bemühungen des heiligen Stuhles in den letzten drei Jahrhunderten die durch Ketzerei ... von ihm getrennten Länder des Nordens wieder mit der Kirche zu vereinen*, Verlag der Karl Kollmann'schen Buchhandlung, Augsburg 1839, sv. 1–2, s. 137 cituje list papežského legáta Antonia Possevina z listopadu 1580 z Prahy: „Georgius Cropacius, Bohemus, 30, discessit 20 Maji 1580 ... Georgius autem Cropacius, nobilis Bohemus, cum propter liberius illius ingenium dimissus esset, ac vero me redeunte vehementer ursisset, ut iterum admitteretur in Seminarium, existimatum est, ut neque reciperetur, nec tamen omni praesidio destitutus relinqueretur, quod ob nobilitatem, et quia nobilem matronam Picardicam convertit, quodque ejus parentes haeretici nihil illi suppeditant, adjuvandus videretur. Itaque ad duos menses pensionem ei solvi apud civem Olomuncensem unius talleri cum dimidio pro singulo mense, pecuniamque Patri Rectori Collegii reliqui, qua si vel is vel aliquis alius pergant in studiis et pietate, possint tantisper juvari, dum cum V. D. Ill[ustrissim]a loqui potero.“

30) BALBÍN, Bohuslav: *Bohemia docta*, Pars I., ed. K. R. Ungar, Pragae: Adamus Hagen 1776, s. 278.

31) Viz *Rukověť* 1, s. 497.

a hebrejské verše na své zhodnocení teprve čekají. Oba tyto jazyky se sice v tiscích vyskytují variantně, řečtina však byla často prioritní a pro její znalost byl básník ceněn i v zahraničí, jak o tom svědčí jedna báseň dochovaná v rukopise.

První Cropatiovy verše byly vytištěny ve Vitenberku po zhruba dvouletém studiu v roce 1571. Napsal krátkou průvodní báseň v řecké a latinské verzi k náboženskému eposu Jana Felixe Chrudimského *Historia Passionis*. Řecká verze je zde, oproti obvyklému úzu, primární a na ni navazuje latinská parafráze. Po delší odmlce přispívá Cropatius na začátku roku 1574 do sborníku epicedií pro manželku Ernsta Albrechta Kindlera ze Zackensteinu, s jehož syny ve Vitenberku studoval. Na sborníku participovali i další čeští humanisté – Tomáš Mitis, Šimon Proxenus či Jakub Havlík z Varvažova. I zde prezentoval Cropatius napřed řeckou a pak latinskou variantu básně v poměrně velkém rozsahu třiceti jedna elegických distichů.

Po návratu do Čech Cropatius ještě téhož roku participuje na dvou tiscích vydaných u Jiřího Nigrina (kde v té době vycházela víc než polovina básnické produkce),³² epithalamii v sapfické strofě přispívá do sborníku pro Kašpara Menšíka z Menštejna a Václava Havlíka z Varvažova. Zatímco v případě epithalamia pro Menšíka se jedná o dosti konvenční výtvar, v epithalamii pro Havlíka z Varvažova nechává autor promlouvat postupně tři ctnosti spojené s manželstvím – zbožnost, svornost a trpělivost (*Pietas, Concordia, Patientia*). Není úplně vyloučeno, že jejich promluvy mohly být zhudebněny.

Ve svém pražském období, ohraničeném léty 1574–1575, vydal Cropatius několik samostatných drobných tisků a jednolistů. Jejich společným jmenovatelem jsou až na jednu výjimku básně náboženského obsahu, které věnoval svým mecenášům a vlivným měšťanům či městským radám, od nichž bylo možné očekávat podporu.

Pravděpodobně nejstarším pražským Cropatiovým tiskem je *Ode de adventu Iesu Christi* pro Jiřího Mehla ze Střelice, kterou nechal vytisknout u Jiřího Jakubův Dačického. Všechny další tisky již svěřoval oficiálně Jiřího Nigrina. Podle předmluvy začal Cropatius psát ódu o Vánocích 1573 (tento typ poezie býval obvyklým vánočním či novoročním dárkem), ale vydal ji až v průběhu roku 1574. Na titulním listu je vytištěna krátká hebrejská báseň „in Cristum Emmanuelem“, následuje latinská báseň o příchodu Krista v rozsahu třiceti šesti sapfických strof.

Onou výše zmíněnou výjimkou, na niž je třeba zvlášť upozornit, je jednolist s epicediem Jana Vartovského z Varty³³ ve třech jazycích. K latině a řečtině přidává Cropatius poprvé také hebrejštinu. Zatímco řecké typy používali tiskaři v českých zemích už od padesátých let 16. století, Cropatiův jednolist je shodou okolností prvním dokladem užití hebrejských typů u nás, a to v tiskárně Jiřího Nigrina.³⁴ Kromě znalosti jazyků demonstuje autor

32) ŠÍCHA, Vojtěch: *Jazyková skladba pražské tiskařské produkce 16. století*, *Knihy a dějiny*, roč. 25, 2018, č. 1-2, s. 58.

33) Jan Vartovský z Varty, nadaný pražský měšťan, jenž překládal Starý Zákon z hebrejštiny, rukopis se však nedochoval, viz VOIT, Petr: *Starý Zákon* [heslo], in: *Encyklopedie knihy, Libri*, Praha 2006, s. 840. Ještě roku 1566 se někteří učenci snažili, nabádání Janem Blahoslavem ke spěchu, překlad vydat (JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku: ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*, B. Tempský, Praha 1875, s. 310.)

34) VESELÁ, Lenka: *Hebrejská typografie v českých nežidovských tiskárnách 16. a 17. století*, in: *Hebrejský knihtisk v Čechách a na Moravě*, Academia, Praha 2012, s. 165–176, zde s. 169.

v jednolistu i formální básnické dovednosti – všechny tři jazykové verze obsahují v akrostichu jméno zemřelého. Jan Vartovský z Varty zemřel 3. července 1559, jednolist mohl být vydán k patnáctému výročí jeho úmrtí. Vzhledem k tomu, že epicedia byla vydávána obvykle nedlouho po smrti příslušné osoby, si můžeme klást otázku, co přimělo Cropatia, jenž byl v době Vartovského úmrtí ještě chlapcem, k opožděnému vydání epicedia. Více nám nenapoví ani epitaf Vartovského z pera Tomáše Mitise, který je na jednolistu také otištěn. Můžeme se domnívat, že se Cropatius chtěl přihlásit k odkazu Jana Vartovského z Varty jako vzdělance, jenž ovládal tři svaté jazyky a překládal z nich do češtiny. Epicedium je uvedeno zamyšlením nad krátkostí lidského života, který bývá někdy náhle ukončen, jako tomu bylo u Vartovského. V jádru básně stojí chvála jeho znalostí hebrejštiny, řečtiny a latiny, v závěru předpovídá Cropatius Vartovskému věčný život, ale také věčnou slávu. Snad měl být jednolist zaštitěný Mitisovou autoritou jakýmsi doporučením autora stejnojmennému synovi Jana Vartovského, jenž zdědil (nepochybně zajímavou) knihovnu svého otce včetně rukopisů jeho překladů.³⁵

Ve volbě námětů a forem je jasně patrné Cropatiovo vitenberské vzdělání, které poznamenalo už i starší generaci našich humanistů, rovněž vitenberských absolventů (Matouš Collinus, Tomáš Mitis aj.).³⁶ S náboženskou poezií se zde velmi často pojila hudba. Velmi konkrétně se jeho vitenberská inspirace projevuje v případě Cropatiovy básnické skladby *Oda de angelis*. Ta je silně ovlivněna stejnojmennou ódou Philippa Melanchthona, která byla mnohokrát zhudebněna v originále i v německém překladu Paula Ebera.³⁷ V některých pasážích používá Cropatius původní Melanchthonovo dílo jako rámec, v němž obměňuje slova a slovní spojení. Jako příklad uveďme jednu sloku:

Melanchthon:

*Interim sed nos tegit Angelorum
Quae ducem Christum sequitur, caterva,
Atque grassantis reprimat cruenta
Arma Draconis.*

Cropatius:

*Turma sanctorum vigil Angelorum
Hostis a pravi metuere rictu
Servat et diri reprimat cruenta
Arma Draconis.*

Vitenberskou inspiraci mohla mít také Cropatiova báseň *Cymba Christi*, v níž autor rozvíjí motiv z evangelia sv. Matouše 8, 18–21 a líčí Kristovu církev jako loďku zmítající se v bouři.

35) ADAM z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář historický*, Praha: Daniel Adam 1590, s. 303.

36) O vitenberské náboženské poezii viz KIPF, Klaus: *Geistliche Dichtung Wittenberger Humanisten in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts – Zeugnis einer Devotionspraxis?*, in: *Wie fromm waren die Humanisten?*, eds. Berndt Hamm – Thomas Kaufmann, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2016, s. 261–285.

37) Tamtéž, s. 271–273.

Tento motiv vysvětluje i v předmluvě, dedikované lounské městské radě. Srovnáme-li tuto skladbu se stejnojmennou básní Johanna Maiora, která je navíc psána také elegickým distichem,³⁸ zjistíme však překvapivě velké rozdíly, zejména v použití antické mytologie, která u Cropatia dominuje – na scénu kromě Aiola, vládce větrů, uvádí také Scyllu a Charybdu. Téma „lodky církve“ bylo v té době natolik rozšířené, že autor mohl mít i jiné vzory, například básníka vídeňské univerzity Veita Jacobaea, jenž hexametry na stejné téma věnoval Antonínu Brusovi z Mohelnice u příležitosti jeho jmenování pražským arcibiskupem.³⁹

Pravděpodobně ani sám Cropatius nepovažoval básnickou tvorbu za svou hlavní kvalitu a jeho básnické pokusy je třeba chápat v souvislosti s jeho curriculumem jako drobná dílka, která mu sloužila k podpoře při hledání uplatnění a získávání nových přátel. Pro zkoumání jeho zahraničních kontaktů jsou pozoruhodné rukopisné příležitostné básně, které se v souvislosti s ním zachovaly v cizině, a není vyloučeno, že budou postupem času nalezeny další.

Cropatius a hudba

Tisk polyfonních mší, který na české poměry zcela atypicky vydal Jiří Cropatius v Benátkách, je zmiňován zřejmě poprvé v katalogu produkce tiskárny Angela Gardana z roku 1591,⁴⁰ a to velmi stručně takto: *Messe di Georgio Cropatio A 5. et 6.* (myšleno tedy mše pro pět a šest hlasů).⁴¹ Originál tisku musel vidět Johann Clessius, který v soupisu *Unius saeculi, eiusque Virorum litteratorum ... elenchus consummatissimus* uvádí jeho detailní název, resp. opis titulní strany.⁴² Publicista, vydavatel a editor řady soupisových děl vydaných na začátku 17. století Georgius Draudius⁴³ zřejmě vyšel z tohoto katalogu tisků Johanna Clessia, když do jedné ze svých stěžejních prací *Bibliotheca classica sive catalogus officinalis* z roku 1625⁴⁴ zařazuje Cropatiovo dílo, podle něho vydané roku 1548. To je bezpochyby omyl, který tímto tiskem vstoupil do další literatury až do dnešní doby. Cropatiův tisk uvádí v kapitole *Libri musici*, v části označené jako *Missae*, kde ho cituje jako: *Georg. Cropatii Missarum Tomus*

38) MAIOR, Johannes: *Psalmi duo CXXXI. et CXXV. explicati carmine elegiaco. Item, Cymba Christi*, Wittenberg: s. t. 1556, A3a–A5a (VD16 B 3443). O deset let později vyšel tisk Johanna BUNTSCHENIA *Cymba Christi, quae est imago ecclesiae*, Wittenberg: Schwenck 1566 (VD16 B 9785). Exemplář HAB A: 36.3 Poet. (35).

39) JACOBAEUS, Vitus – LACTANTIUS CODICIUS, Joannes: *Carmen in consecrationem et inaugurationem reverendissimi principis D.D. Antonij de Muglitz*, Wien: Hofhalter 1561. Rukověť 1, s. 232–233.

40) Srov. AGEE, Richard J.: *The Gardano Music Printing Firms, 1569–1611*, University of Rochester Press, Rochester 1998, s. 221, 363, 392, Appendix II. A – *Annotation of the 1591 Gardano Booklist* a Appendix II. B, *Chronological Ordering of the 1591 Gardano Booklist by Date of Publication* (dále AGEE).

41) THIBAUT, Geneviève: *Deux catalogues de libraires musicaux: Vincenti et Gardane (Venise 1591)*, *Revue de musicologie*, roč. 10, 1929, č. 32, s. 177–183 a roč. 11, 1930, č. 33, s. 7–18; MISCHIATI, Oscar: *Indici, cataloghi e avvisi degli editori e librai musicali italiani dal 1591 al 1798*, Olschki, Firenze 1984.

42) CLESSIUS, Johann: *Unius saeculi, eiusque Virorum litteratorum monumentis ab Anno Dom. 1500 ad 1602, Elenchus consummatissimus*, Frankfurt: Ioannes Saurius 1602, s. 396.

43) Draud Georg (1573–1630); Draudius Georgius; Draut Georg, srov. kupř. GREEN, Lawrence D. – MURPHY, James Jerome: *Renaissance Rhetoric Short-title Catalogue 1460–1700*, Ashgate Publishing, Farnham 2006, s. 171.

44) Srov. DRAUDIUS, Georgius: *Bibliotheca classica sive catalogus officinalis in quo singuli singularum facultatum ac professionum libri, qui in quavis fere lingua extant quique intra hominum propemodum memoriam in publicum prodierunt secundum artes et disciplinas ... recensentur*, Francofurti ad Moenum: Balthasar Ostern 1625, s. 742.

primus, 5. vocum, iuxta dodecachordi modos, Dorii scilicet, Hypodorii & Lidii compositus, Venet. 1548. in 4.⁴⁵ Především z této práce, korigované někdy i náhledem do Clessia, pak vycházela řada encyklopedistů od 18. do 20. století.⁴⁶

Kupříkladu autor prvé německé hudební encyklopedie *Musicalisches Lexikon oder Musicalische Bibliothec* (1732) Johann Gottfried Walther vychází v hesle o Jiřím Cropatiovi z Draudiovy práce, kterou přímo cituje. Zachovává i jeho špatné vročení Cropatiova tisku (1548).⁴⁷ Na Johanna Clessia se naopak odvolává po necelých sto letech po Waltherovi Gottfried Johann Dlabacz (1812), který opakuje informaci o Cropatiově tisku a shrnuje dosavadní nečetné zmínky o něm.⁴⁸ I další hudebně soupisová a lexikografická díla 19. století Walthera či Dlabacze nepřekonávají, neboť jim pro to chybí nové informace či zjištění.⁴⁹ Vrcholné hudebně lexikografické dílo konce 19. století Roberta Eitnera *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker* tak logicky jen střídme konstatuje ve svém 5. díle vydaném v Lipsku v roce 1901, že od dob Draudia opakují všechny encyklopedie o Jiřím Cropatiovi to samé. Zároveň konstatuje, že stále citované vydání Cropatiových mší nebylo do doby vydání jeho lexika nalezeno.⁵⁰ Nezaznamenal tak, a asi to ani nebylo vzhledem k okrajovému významu tohoto hesla v Eitnerově rozsáhlém lexiku možné či podstatné, že deset let před ním se nová informace k dílu Jiřího Cropatia objevila v soupisové práci Emila Bohna, který zpracoval hudební rukopisy 16. a 17. století z fondu

45) Tamtéž, s. 1222.

46) Česká muzikologická literatura 20. století zmiňuje Jiřího Cropatia také stále stejně opakovanou informací o jeho benátském tisku, takže nemá smysl uvádět její přehled. Za všechny tituly jmenujme alespoň *Česká polyfonní tvorba. Výběr vícehlasých děl českého původu z XVI. a XVII. století*, ed. Jitka Snížková, SNKLHU, Praha 1958, s. 14; ŠTĚDRŮN, Bohumír: *Cropatius, Jiří* [heslo], in: Československý hudební slovník osob a institucí, I., SHV, Praha 1963, s. 172; MACEK, Petr: *Cropatius, Jiří* [heslo], in: Český hudební slovník osob a institucí, dostupné z: http://ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6345 [cit. 6. 4. 2020].

47) WALTHER, Johann Gottfried: *Cropatius (Georgius)* [heslo], in: *Musicalisches Lexikon oder Musicalische Bibliothec*, Wolfgang Deer, Leipzig 1732, s. 193.

48) DLABACZ, Gottfried Johann: *Kropáč Georg* [heslo], in: *Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Zweiter Band, J–K, Gottlieb Haase, Praha 1815, sl. 139–140.

49) Kupř. GERBER, Ernst Ludwig: *Cropatius (Georgius)* [heslo], in: *Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler: welches Nachrichten von dem Leben und den Werken musikalischer Schriftsteller, berühmter Komponisten, Sänger, Meister auf Instrumenten, kunstvoller Dilettanten, Musikverleger, auch Orgel- und Instrumentenmacher, älterer und neuerer Zeit, aus allen Nationen enthält*, A. Kühnel, Leipzig 1812, sv. 1, sl. 822; FÉTIS, François-Joseph: *Cropatius (George)* [heslo], in: *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique*, sv. 3, Leroux, Bruxelles 1836, s. 222; BECKER, Carl Ferdinand, in: *Die Tonwerke des XVI. und XVII. Jahrhunderts oder systematisch-, chronologische Zusammenstellung der in diesen zwei Jahrhunderten gedruckten Musikalien*, Erns Fleischer, Leipzig 1847 uvádí dokonce Cropatiův tisk dvakrát, nejdříve k roku 1548 pod jménem Cropatius G. (sl. 4), následně pak k roku 1578 (sl. 8) pod jménem Kropacz G; *Cropatius, Georg* [heslo], in: *Musikalisches Conversations-Lexikon. Eine Encyclopädie der gesammten musikalischen Wissenschaften. Für Gebildete aller Stände*, eds. Hermann Mendel – August Reissmann, sv. 2, Robert Oppenheim, Berlin 1872, s. 27: uvádí obě data, tedy „Venedig 1548 und 1578.“

50) EITNER, Robert: *Kropáč (Cropatius), Georg* [heslo], in: *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten*, sv. 5, Breitkopf & Haertel, Leipzig 1901 (dále EITNER), s. 458.

městské knihovny ve Vratislavi. Bohn totiž v tomto fondu podchytil i jednu pětihlasou mši s atribucí Jiřímu Crophatovi.⁵¹

Emil Bohn zahrnul do svého katalogu vratislavských hudebních rukopisů také kolekci velice zajímavých a pro dějiny hudební kultury v Čechách podnětných souborů hlasových knih. Řada z nich totiž dokládá skutečnou blízkost a propojenost hudebního dění ve Vratislavi a v českých městech na konci 16. století. Jsou v nich totiž zapsány i skladby autorů, kteří žili a působili v Praze, především při císařském dvoře, a také osobitá generace skladatelů pocházejících ze severních oblastí Čech, zvláště jazykově německých.⁵² Jedním z nich je rukopis, který Bohn označuje číslem 99.⁵³ Již v době vzniku katalogu byly dochovány jen dvě hlasové knihy – Alt a Vagans / Quinta vox – z původního souboru nejspíše šesti svazků. Rukopis, rozdělený na dvě části, obsahuje 14 + 21 zhudebnění mešního ordinaria či alespoň několika jeho částí. První část rukopisu obsahuje většinou šestihlasé mše, druhá mše pro pět hlasů. Mezi autory dominují skladatelé rudolfinského okruhu (Philippe de Monte 8 mší, Alexander Utendal 1 mše, Jacob Regnart 2 mše, Johan de Cleve 1 mše, Alessandro Orologio 1 mše, Tiburzio Massaini 1 mše, Georgius Flori 1 mše), početně je zastoupen středoevropsky nejpopulárnější skladatel Orlando di Lasso (8 mší), dvěma skladbami je v rukopisu uveden Jacobus Handl Gallus; zastoupeni jsou i skladatelé, kteří se profesně uplatnili v severních Čechách, Slezsku a Lužici (Johannes Nucius 2 mše, Michael Hess 2 mše, Christophorus Köckritz 1 mše, Gregor Langius 1 mše). Rukopis jedinečně zachycuje i skladby v podstatě neznámého a jinde nedoloženého Konráda Lehera (Conrad Leherius 1 mše), který zřejmě pocházel z bavorského Volkachu,⁵⁴ a jeho známějšího krajana Thomase Elsbetha (Authore Thoma Helsbetho Franco, 1 mše), který se sice narodil v bavorském Neustadtu u Coburgu, ale žil a pracoval ve Frankfurtu nad Odrou, a dokonce i přímo ve Vratislavi.⁵⁵

Rukopis vznikal postupně, jak je patrné z přípisů na konci některých mší druhé části rukopisu, která zachycuje pětihlasé mše. Data, jimiž písaři dokládali dobu dokončení zápisu, se pohybují od 10. dubna 1595 (5. mše, Orlando di Lasso, *Missa s. Credidi*)⁵⁶ do 21., resp.

51) BOHN, Emil: *Die Musikalische Handschriften des XVI. und XVII. Jahrhunderts in der Stadtbibliothek zu Breslau, Ein Beitrag zur Geschichte der Musik im XVI. und XVII. Jahrhundert*, Hainauer, Breslau 1890 (dále BOHN), s. 111–112, 236, 334, „Georg. Crophatij. Missa 5v“. V indexu skladeb na s. 236 uvádí Bohn Crophatiovu mši v oddílu „Missa / 5v.“ stručným notovým incipitem altového hlasu vyjádřeným pomocí písmen: „99 B 21. Crophatius (A: _ _ _ a d d h g d d c b a d d c h cis d cis d)“.

52) DANĚK, Petr – BAŤA, Jan: *Numero Arithmetico notata Series officiorum pro Choro Musico Ustensi (1588) aneb pramen polyfonie plný překvapení*, *Musicologica Istropolitana*, roč. X–XI, 2011–2012, s. 45–67.

53) BOHN, s. 111–112. Popis rukopisu, který řadí mezi důležité prameny k hudbě skladatelů rudolfinského okruhu, uvádí také COMBERIATI, Carmelo Peter: *Late Renaissance Music at the Habsburg Court. Polyphonic Settings of the Mass Ordinary at the Court of Rudolf II (1576-1612)*, Gordon and Breach Science Publishers, New York 1987, s. 225.

54) LEHER, Konrad, *Volcacensis*. Srov. EITNER, op. cit. v pozn. 50, sv. 6, 1902, s. 117, dále <http://loci.gwi.uni-muenchen.de/Qp/Musikalische.Taetigkeit=Komponist> [cit. 6. 4. 2020].

55) BIRKENDORF, Rainer: *Elsbeth, Thomas* [heslo], in: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Ludwig Finscher (Hrsg.), Zweite Ausgabe, Personenteil, Band 4, Bärenreiter/Metzler, Kassel u. a. 2000.

56) Názvy či označení mší zachycených v rukopisu Bohn 99 vycházejí v našem textu z tvaru, který je v tomto rukopisu použit. Zdůrazňujeme to proto, neboť některé známější, resp. ve své době rozšířené mše, které byly zapsány i do tohoto rukopisu, nalezneme v jiných dobových pramenech s variantními podobami názvů.

26. března roku 1600 (19. mše, Georgius Florius, *Missa s. Come la turturelle*). Cropatiova mše je zapsána jako poslední, tedy 21. v pořadí. Je uvedena pouze názvem *Missa* bez odkazu na předlohu, jak je tomu u většiny ostatních mešních ordinarií v rukopisu. Lze z toho proto usuzovat, že se nejednalo o parodickou mši. V zápisu zpěvního hlasu ve svazku *Quinta vox* je mše uvedena jako *Missa a 5 Georgio Cropatio Authore, Cantus Secundus*, ve svazku *Altus Missa quinque Vocum Georgii Cropatii*. Jak je patrné z poznámek v průběhu mše, základní obsazení bylo pěťhlasé, Pleni sunt coeli bylo pouze tříhlasé a závěrečné *Agnus Dei* (AD) naopak šestihlasé. I když se dochovaly pouze dva hlasy z pěti a tím pádem lze těžko posoudit skutečné kompoziční kvality skladby, můžeme z dochovaných hlasů určit modus Cropatiovy mše. Je jím dórský modus, tedy týž, v jakém byla jedna ze mší benátského tisku.

Cropatiova mše ve vrtislavském rukopisu neobsahuje Credo (Cr). Vynechání této části ordinaria či i několika dalších není v tomto pramenu výjimečným. Písař, resp. pořizovatel či uživatel tohoto souboru polyfonních mešních ordinarií zapsal u některých mší jen některé části, většinou *Kyrie* (K) a *Gloria* (Gl), což souvisí s tradicí určitého typu tzv. *Kurzmesse* neboli *Missa brevis*, která se uplatňovala především v protestantské tradici.⁵⁷ Zápis Cropatiovy mše, jak vyplývá z výše uvedeného, byl porizen až po březnu roku 1600. Je tedy evidentní, že v té době měl písař vrtislavského rukopisu k dispozici předlohu mše. Opis je proveden pečlivě, což je patrné i z toho, že je v této mši (není ale v rukopise jediná!) řada znamének, které jednoznačně člení text pod notové úseky. To není v praxi středoevropských rukopisů, do kterých byl zapisován užívaný repertoár vokální polyfonie, až tak běžné. Často je to znakem toho, že předlohou mohl být i tisk. Ať již měl písař vrtislavského rukopisu jakoukoliv předlohu, je doložitelné, že Cropatiova mše byla užívána či alespoň známa v kulturním prostoru Slezska kolem roku 1600. Dochované a Bohnem evidované vrtislavské rukopisy jsou vzácným dokladem šířky repertoáru, který byl na přelomu 16. a 17. století aktuální. A Cropatiova mše do tohoto zvláštního generačního, národnostního a stylového spektra zajímavě zapadá.

Obsah a struktura vrtislavského rukopisu Bohn 99⁵⁸

Následující tabulka přehledně shrnuje důležité informace k rukopisu Bohn 99. V prvním sloupci uvádíme číslo skladby a folia, na kterých se v rukopise nachází. Druhý sloupec uvádí jméno autora zapsané mše (moteta) podle přípisů v dochovaných hlasových knihách. Třetí sloupec obsahuje název příslušné mše opět podle rukopisu a v posledním sloupci najdeme kompletní hlasové obsazení a všechny důležité marginalie, které jsou v rukopisu zapsány. Pokud nejsou v tomto sloupci uvedeny zkratkou zhudebněné části mešního ordinaria, pak je zapsáno kompletně.

⁵⁷) KAST, Paul: *Die mehrstimmige Messe* [heslo], in: *Musikalische Gattungen in Einzeldarstellungen*, Band 2: *Die Messe*, Deutscher Taschenbuch Verlag und Bärenreiter Verlag, 1985, s. 50–51 aj.; MORAWSKA, Katerzyna: *The History of music in Poland: The Renaissance*, Sutkowski Edition Warsaw, Warszawa 2002, s. 148 ad.

⁵⁸) Rukopis Bohn 99 je v současné době stejně jako většina vrtislavských hudebních rukopisů zachycených v Bohnově katalogu uložen v Berlíně: Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, <http://www.staatsbibliothek-berlin.de>

Číslo skladby podle rkp. / folia Altus / Quinta vox	Autor	Název skladby podle rukopisu	Počet hlasů / mešní části / poznámky, dobové přípisys Altus / Quinta vox
1 / 1 ^r –4 ^r / 1 ^r –3 ^r	Philippe de Monte	<i>Missa</i>	6
2 / 5 ^r –8 ^r / 4 ^r –7 ^r	Jacobus Handl Gallus	<i>Missa s. Elisabeth Zachariae</i>	6 / Ky – Gl – Cr
3 / 8 ^r –10 ^r / 7 ^r –8 ^r	Jacobus Handl Gallus	<i>Missa s. Locutus est Dominus ad Moysen</i>	6 / Ky – Gl Q. v.: Secundus Tenor
4 / 10 ^r –12 ^r / 8 ^r –10 ^r	Alexander Utendal	<i>Missa s. Surge propere</i>	6 / Ky – Gl
5 / 12bis ^r –15 ^r / 11 ^r –15 ^r	Philippe de Monte	<i>Officium s. Nasce la pena mia</i>	6
6 / 16 ^r –20 ^r / 15 ^r –19 ^r	Michael Hess	<i>Missa s. Usquequo Domine</i>	6 Q. v.: Secundus Tenor
7 / 21 ^r –27 ^r / 19 ^r –24 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Si me tenes</i>	6
8 / 27 ^r –33 ^r / 25 ^r –29 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. In principio</i>	6
9 / 33 ^r –40 ^r / 30 ^r –35 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Congratulamini</i>	6
10 / 41 ^r –45 ^r , 45 ^r –46 ^r / 36 ^r –40 ^r , 40 ^r –41 ^r	Philippe de Monte	<i>Missa s. Si ambulavero / moteto Si ambulavero, vivificabis me / 2. pars Illumina oculos meos</i>	6 Q. v.: Altus 2
11 / 47 ^r –52 ^r / 42 ^r –47 ^r	Jacobus Regnart	<i>Missa Quodlibetica</i>	6 Q. v.: Secundus Altus
12 / 53 ^r –59 ^r / 48 ^r –53 ^r	Johannes de Cleve	<i>Missa s. Dum transisset sabbathum</i>	6
13 / 59 ^r –61 ^r / 53 ^r –55 ^r	Thomas Hellsbethus	<i>Missa s. Domine quid multiplicati sunt</i>	6 / K – Gl A, Q. v.: Authore Thoma Hellsbetho Franco
14 / 62 ^r / Q. v. neobsahuje	Orlando di Lasso	<i>Missa s. O passi sparsi</i>	4 / K – Gl
66 ^r / 56 ^r			A., Q. v.: Sequitur Missae quinq[ue] vocum A
1 / 67 ^r –68 ^r / 57 ^r –58 ^r		<i>Missa s. Transeunte Domino</i>	5 / K – Gl Q. v.: <i>Missa ad imitationem Transeunte Domino</i>
2 / 69 ^r –73 ^r / 59 ^r –63 ^r	Johannes Nucius	<i>Missa s. Vestina colli</i>	5
3 / 74 ^r –76 ^r / 65 ^r –66 ^r	Gregorius Langius	<i>Missa s. In dieser weiten Welt</i>	5 / K – Gl Q. v.: Sequitur <i>Missa super suavissimam Cantuinculam In dieser weiten Welt</i> . Authore Gregorio Langio à 5
4 / 77 ^r –80 ^r / 66 ^r –69 ^r	Christophorus Köckritz	<i>Missa s. Gregorii Langii motetam: Tota pulchra es</i>	5 Q. v.: <i>Missa à 5 super suavissimam motetam Gregorii Langii Tota pulchra es</i> , Secundus Tenor

Číslo skladby podle rkp. / folia Altus / Quinta vox	Autor	Název skladby podle rukopisu	Počet hlasů / mešní části / poznámky, dobové přípisys Altus / Quinta vox
5 / 81 ^r –84 ^v / 70 ^r –73 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Credidi</i>	5 1595. 10 Aprilis Q. v.: Finis. Anno 1595. 10 Aprilis.
6 / 84 ^v –90 ^r / 73 ^r –77 ^r	Jacobus Regnart	<i>Missa</i>	5 – AD 6
7 / 90 ^v –94 ^v / 77 ^v –80 ^v	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Sydus ex claro neniens Olympus</i>	5
8 / 95 ^r –99 ^r / 81 ^r –84 ^r	Alexandro Orologio	<i>Missa s. Quando fra bianche perle</i>	5 Q. v.: 2 Tenor
9 / 99 ^r –103 ^v / 84 ^v –89 ^r	Conrad Leherus	<i>Missa s. Hispanum ad coenam</i>	5 A: Authore Conrado Lehero Volcacensi Franco Q. v.: 2. Altus
10 / 103 ^v –108 ^r / 89 ^r –93 ^v	Tiburtio Massaini	<i>Missa super Hypodorium</i>	5 Q. v.: 2 Tenor
11 / 108 ^r –111 ^v / 93 ^v –96 ^v	Philippe de Monte	<i>Missa</i>	5 A: Altus Q. v.: 2dus Tenor
12 / 111 ^v –115 ^r / 96 ^v –99 ^v	Philippe de Monte	<i>Missa VII toni</i>	5 A: Altus Q. v.: 2 Tenor
13 / 115 ^r –118 ^v / 100 ^r –103 ^r	Philippe de Monte	<i>Missa</i>	5 A: Altus Q. v.: 2 Tenor
14 / 118 ^v –122 ^r / 103 ^r –105 ^v	Philippe de Monte	<i>Missa</i>	5 Q. v.: 2 Tenor
15 / 122 ^r –126 ^r / 106 ^r –109 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Le Berger et la Bergere</i>	5 Q. v.: 2 Tenor
16 / 126 ^v –130 ^v / 109 ^v –113 ^r	Orlando di Lasso	<i>Missa s. Ite ime dolenti</i>	5 Q. v.: Tenor 2
17 / 131 ^r –135 ^v / 113 ^r –117 ^r	Horatio Vecchi	<i>Missa s. Se desio fuggier</i>	5 Q. v.: 2 Tenor / Finis 13. Maii 99
18 / 135 ^v –139 ^r / 117 ^v –120 ^v	Michael Hess	<i>Missa s. Litaniam b. M. V. Constantii Portae</i>	5 A: Finis 28 Maii Ao. 99
19 / 139 ^v –143 ^r / 121 ^r –124 ^r	Georgius Florius	<i>Missa s. Come la turturelle</i>	5 A, Q. v.: není podložen text A: Ao. 1600. 21. Martii Q. v.: <i>Missa à 5 facta ad imitationem Moduli Gallici Come la turturelle</i> . Cantus 2. Georgii Florii Q. v.: Finis. Ao 1600. 26 Martii
20 / 143 ^v –145 ^r / 124 ^v –126 ^v	Johannes Nucius	<i>Missa s. Chara Theodoram</i>	5 / Ky – Gl
21 / 145 ^r –147 ^v / 126 ^v –128 ^v	Georgius Cropatius	<i>Missa</i>	5 / bez Cr Q. v.: AD Sex vocum

Benátský tisk mší Jiřího Cropatia

Vzhledem k tomu, že se Cropatiův benátský tisk do dnešní doby nedochoval, musíme při úvahách o jeho vzniku, podobě a obsahu stejně jako o celé Cropatiově skladatelské činnosti formulovat pouze hypotézy. Název nejspíše zněl: *Missarum tomus primus quinque vocum iuxta dodecachordi modos, dorii scilicet, hypodorii et lydii accurate compositus, recensque in luce editus* (První díl mší pro pět hlasů v modech podle dvanáctistrunu, v dórsském totiž, hypodórsském a lydickém pečlivě složený a nedávno vydaný na světlo). Můžeme z toho vyvodit, že představoval první část pětilhasých zhudebnění mešního ordinaria podle tzv. dvanáctistrunu, tedy klasifikace dvanácti modů, které nově definoval Heinrich Glareanus ve třetím díle své práce *Dodecachordon* (ΔΩΔΕΚΑΧΟΡΔΟΝ), otištěné v roce 1547. Cropatiův tisk obsahoval mši v dórsském, hypodórsském a lydickém modu. Netušíme, jestli měl Cropatius složené i mše v dalších modech,⁵⁹ či je pouze zamýšlel zkomponovat. Nicméně i z konceptu Cropatiova benátského tisku musíme ocenit naznačovanou modernost jeho uvažování. Glareanovo pojetí dvanácti modů se v Evropě druhé poloviny 16. století teprve prosazovalo a z osmdesátých let nemáme z českých zemí žádný náznak jejího teoretického akceptování či praktického užívání.⁶⁰ Cropatiovo „nové“, na humanistickém pojetí založené modální myšlení je ojedinělé i ve srovnání s největšími skladatelskými autoritami osmdesátých let 16. století, tedy s Orlandem di Lasso a Palestrinou. Oba dva totiž stále užívali tradiční systém osmi modů. Také v prostředí italské hudební kultury, kde Glareanův koncept převzal a rozpracoval především Giuseppe Zarlino,⁶¹ došlo k prosazování nového modálního systému jen postupně, a to i díky skladatelům, jako byli kupř. Claudio Merulo, Annibale Padovano, Giovanni a především Andrea Gabrieli.⁶² Za zmínku samozřejmě stojí též sbírka v Čechách

59) Tedy frygickém, hypofrygickém, hypolydickém, mixolydickém, hypomixolydickém, aiolském, hypoiolském, ionském a hypoionském.

60) FULLER, Sarah: *Defending the Dodecachordon: Ideological Currents in Glarean's Modal Theory*, in: *Musical Theory in the Renaissance*, ed. Cristle Collins Judd, Routledge, London – New York 2013 (dále COLLINS JUDD), s. 321–354. Výskyt tisku Glareanova *Dodecachordonu* máme v Čechách až z počátku 17. století, kdy ho měl ve své knihovně Jiří Bartholdus Pontanus z Breitenberka. Dochovaný exemplář však naznačuje, že nebyl v praxi užíván. Neobsahuje žádné příписy a je až „vzorně“ nedotčen. Srov. Knihovna Metropolitní kapituly v Praze, sign. Db a 30. Srov. také DANĚK, Petr: *Historické tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a instrumentální hudby v českých zemích do roku 1630*, KLP, Praha 2015, s. 84–85 (dále DANĚK).

61) *Le Istitutioni armoniche*, 1558/1573 a *Dimostrazioni armoniche*, 1571. Da COL, Paolo: *The Tradition and Science: The Institutioni harmoniche of Gioseffo Zarlino. Introduction to the Facsimile Edition*, Bibliotheca Musica Bononensis II, in: COLLINS JUDD, op. cit. v pozn. 60, s. 373–393. Exemplář prvního tisku se nachází v pražské Kapucínské provinční knihovně, sign. 2 C 31 (1). Je však velmi pravděpodobné, že se do Čech dostal až po roce 1600. Původním majitelem byl italský skladatel a básník, který na počátku 17. století až do své dramatické smrti působil v Praze, Giovanni Battista Massarengo, více HRADILOVÁ, Marta: *Italština v knihovně kapucínského konventu na Hradčanech*, in: *Libri magistri muti sunt. Pocta Jaroslava Kašparové*, eds. Alena Císařová Smítková – Andrea Jelínková – Milada Svobodová, Knihovna Akademie věd ČR, Praha 2013, s. 335–346; nověji HRADILOVÁ, Marta: *Giovanni Battista Massarengo and his Prague Library*, La Bibliofilia. Rivista di Storia del Libro e di Bibliografia, roč. 120, č. 2, 2018, s. 201–208; DANĚK, op. cit. v pozn. 60, s. 91.

62) Srov. kupř. tisk *Madrigali et Ricercari di Andrea Gabrieli a quattro voci*, Venezia: Angelo Gardano 1589. RISM A/I G 77.

působícího Alexandra Utendala *Septem Psalmi penitentiales*, již z roku 1570,⁶³ kterou mohl Cropatius znát. V souvislosti s benátským vydáním Cropatiových mší je však třeba být v úvahách zcela realistickými. Gardano vytiskl Cropatiovy mše nikoliv proto, že by to byl tak výjimečný skladatel, jehož „sláva“ by došla až do Benátek, ale bezpochyby z toho důvodu, že za ním autor přišel a vytištění si zaplatil. Lze proto předpokládat, že náklad nebyl vysoký, byl pořízen střídme a ani po jeho vzniku nenásledovala nějaká promyšlená distribuce po Itálii či Evropě. To vysvětluje i jeho dnešní absenci mezi dochovanými evropskými soubory hudebních tisků 16. století. Hlavním distributorem byl nejspíše autor sám. Nicméně o Cropatiově původní skladatelské činnosti pochybovat nelze. Svědčí o ní nejen zmínky o gardanovském tisku, opis mše ve vratislavském rukopisu, ale i svědectví spolecestovatelů do Svaté země, rozhodnutí zůstat a komponovat v klášteře sv. Salvátora v Jeruzalémě a také dárek Jiřímu Mehlovi v podobě pětitlasého mešního officia. Kde se umění komponovat naučil, je samozřejmě také nejasné. Bylo to nejspíše v souvislosti s jeho zahraničními studií, protože kdyby následoval cestu domácích českých skladatelů z prostředí literátských bratrstev a partikulárních škol, tak bychom jistě našli jeho skladby v dochovaném repertoáru z majetku českých literátů. Cropatius jako skladatel se však českému měšťanskému prostředí několikerým způsobem vymykal, jak jsme již naznačili v předchozích částech tohoto textu.

Cropatiův tisk v produkci Gardanovy tiskárny v roce 1578⁶⁴

Uvažujeme-li produkci Gardanovy tiskárny v roce vydání Cropatiova tisku a pokusíme-li se o určité zobecnění a srovnání, pak zjistíme, že v tomto roce Angelo Gardano vytiskl dvacet tři hudebních tisků. Většina z nich byla v kvartovém formátu, a tudíž se jednalo o hlasové sešity. Pouze titul *Missarum liber primus* Constanza Porty (1529–1601)⁶⁵ byl realizován ve foliovém formátu, nákladným způsobem a je do něho zahrnuto sedm čtyřhlasých mší (*Missa primi toni*, *Missa secundi toni*, *Missa tertii toni*, *Missa quarti toni*, *Missa quinti toni*, *Missa sexti toni*, *Missa de beata virgine*), dvě pětitlasé (*Missa Descendit angelus*, *Missa Mortuorum*) a tři šestitlasé (*Missa Quemadmodum*, *Missa Audi filia*, *Missa La, sol, fa, re, mi*), otištěných na sto třiceti stranách ve stylu tzv. Chorbuchu.

Cropatiův tisk však byl ve všech ohledech skromnější. Obsahoval pouze tři mše, a tak je srovnatelný kupříkladu s jiným gardanovským tiskem mší ze stejného roku, a to s *Liber primum missarum* Constanza Antegnatiho (1549–1624) pro šest a osm hlasů.⁶⁶ I v tomto tisku, stejně jako u Cropatia, byla zařazena pouze tři zhudebnění mešního ordinaria (*Missa A l'aqua sagra*, *Anchor ch'io possa dire*, *Nasce la pena mia*), takže jednotlivé hlasové sešity

63) UTENDAL, Alexander: *Septem Psalmi penitentiales, adiunctis ex prophetarum scriptis orationibus eiusdem argumenti quinqué, ad Dodecachordi modos duodecim*, Noribergae: Theodor Gerlach 1570. RISM U 119; BOSSUYT, Ignace: *Die „Psalmi Poenitentiales“ (1570) des Alexander Utendal. Ein künstlerisches Gegenstück der Bußpsalmen von O. Lassus und eine praktische Anwendung von Glareans Theorie der zwölf Modi*, Archiv für Musikwissenschaft, roč. 38, 1981, č. 4, s. 279–295; POWERS, Harold: *Is mode real? Pietro Aron, the octenary system, and polyphony*, in: COLLINS JUDD, op. cit. v pozn. 60, s. 169–212, zvláště s. 171.

64) Zpracováno podle AGE, op. cit. v pozn. 40, zvl. s. 219–223 a RISM Online.

65) RISM A/I P 5180.

66) RISM A/I A 1260.

měly pouhých 17 stran kvartového formátu pro samostatný hlas a 22 stran pro sešit, který obsahoval dva hlasy (kupř. secundus chorus altus, secundus chorus tenor).

Gardanova tiskařská produkce z roku 1578 nabízela téměř všechny dobové druhy a žánry: nejpočetněji moteta (7), poté madrigaly (6), mše (4), nešporní žalmy (3), ricercari (1), canzoni spirituali (1) a sbírku jedinečných vokálně-instrumentálních tanečních skladeb Giorgia Maineria (ca. 1530/1540–1582) *Il primo libro de balli a quattro voci*.⁶⁷ Je pozoruhodné, že až na jedinou výjimku, kterou je kolektivní sbírka *Madrigali ariosi a quattro voci, composti da diversi eccellentissimi autori. Libro primo*,⁶⁸ vydával Gardano v tomto roce jen autorské tisky.⁶⁹ Převažují mezi nimi samozřejmě Italové. Výjimku tvoří vedle Jiřího Cropatia i původem španělský skladatelé Don Ferdinando de las Infantas či Pietro/Pedro Valenzola.⁷⁰ Svého druhu bohemikální či středoevropské souvislosti má tisk madrigalů Philippa de Monte *Il settimo libro delli madrigali a cinque voci*,⁷¹ protože je dedikován císaři Rudolfovi II. a předmluva je datována v únoru 1578 ve Vídni.⁷² Gardano však tiskl Monteho pravidelně a většinu jeho tisků vydával i opakovaně.⁷³

Jméno autora (řazeno abecedně)	Zkrácený název / obsah tisku RISM	Počet hlasů	Formát
více autorů	<i>Madrigali ariosi a quatro voci, composti da diversi eccellentissimi authori, novamente con somma diligentia ristampati</i> RISM 1578 ²⁰	4	4°
Antegnati, Constanzo (1549–1624)	<i>Liber primus missarum sex et octo vocum</i> RISM A/I A 1260	6, 8	4°
Asola, Giovanni Matteo (ca. 1532–1609)	<i>Vespertina omnium solemnitarum psalmodia, iuxta decretum sacrosancti Tridentini concilii, duoque; B. Virginis cantica primi toni, cum quatuor vocibus ... primus chorus extat etiam secundus chorus, ad pares voces concinendus</i> RISM A/I A 2532	4	4°

67) RISM A/IM 187.

68) RISM 1578²⁰; pozoruhodné je, že tento tisk se dochoval pouze v Polsku, Wrocław, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego, RISM Recueils Imprimés XVIe – XVIIe siècles, s. 306. Exemplář však pochází z Legnice, z knihovny knížete Jiřího Rudolfa, srov. KOLBUSZEWSKA, Aniela: *Katalog zbiorów muzycznych legnickiej biblioteki księcia Jerzego Rudolfa „BIBLIOTHECA RUDOLPHINA”*, Legnickie Towarzystwo Muzyczne, Legnica 1992, s. 24. Tisk je součástí pozoruhodného konvolutu, kde nalezneme i řadu dalších italských tisků, včetně tří gardanovských z roku 1578 (Filippo Nicoletti, Pietro Valenzola, *Madrigali ariosi*). Dostupné z: <https://bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/63908/edition/63824?language=en> [cit. 6. 4. 2020].

69) Svého druhu kolektivní tisk je i ojedinele dochovaný *Motectorum liber secundus*, RISM 1578², RISM A/I L 2806, neboť obsahuje skladby dvou autorů.

70) RISM A/IV 144, tento relativně čtěně dochovaný tisk se vyskytuje i ve třech exemplářích v Polsku. <http://www.rism.info/index.php?id=31&L=0>

71) RISM A/IM 3366.

72) Van DOORSLAER, Georg: *La vie et les oeuvres de Philippe de Monte 1521-1603*, Georg Olms Verlag, Bruxelles 1921, s. 115–116.

73) Tamtéž, kupř. s. 116.

Jméno autora (řazeno abecedně)	Zkrácený název / obsah tisku RISM	Počet hlasů	Formát
Asola, Giovanni Matteo	<i>Secundus chorus vespertinae omnium solemnitatum psalmodiae, iuxta sacrosancti Tridentini concilii decretum, duoque B. Virginis cantica, primi toni, vocibus quatuor paribus concinendus</i> RISM A/I A 2538	4	4°
Balbi, Lodovico (1545–1604)	<i>Ecclesiasticarum cantionum quatuor vocum omnibus Adventus dominicis, nec non Septuagesimae, Sexagesimae, Quinquagesimae, simul atque quibuscunque totius anni opportunitatibus deservientium</i> RISM A/I B 737	4	4°
Infantas, Don Ferdinando de las (1534–ca. 1610)	<i>Sacrarum varii styli cantionum tituli Spiritus sancti, liber primus cum quatuor vocibus</i> RISM A/I I 37	4	4°
Ingegneri, Marc' Antonio (ca. 1535–1592)	<i>Il primo libro de madrigali a quatro voci, novamente con ogni dilligentia ristampati</i> RISM A/I I 51	4	4°
Cropatius, Georgius (ca. 1550–?)	<i>Georg Cropatii missarum tomus primus</i>	5	4°
Lasso, Orlando di (1532–1594)	<i>Sacrae cantiones (vulgo motecta appellatae) quinque, et sex vocum, tum viva voce tum omnis generis instrumentis cantatu commodissimae, liber tertius</i> RISM A/I L 910	5, 6 a více	4°
Lasso, Orlando di	<i>Liber septimus ... sacrorum cantuum quinis vocibus concinendorum, quinq: instrumentorum sonis, et vocum concentibus adaptari possunt</i> RISM A/I L 911	5	4°
Lombardi, Bartolomeo (?–?)	<i>Motectorum liber secundus cum quinque vocibus</i> RISM A/I L 2806	5	4°
Luzzaschi, Luzzasco (ca. 1545–1607)	<i>Il Secondo. libro. De. Ricercari. a Quattro voci, DI Luzzasco Luzzaschi Ferrarese partit. 1578</i> Dochováno pouze v rukopise ⁷⁴	4	4°
Mainerio, Giorgio (ca. 1535–1582)	<i>Il primo libro de balli a quattro voci accomodati per cantar et sonar d'ogni sorte de istromenti</i> RISM A/I M 187	4	4°
Massaini, Tiburtio (ca. 1550–ca. 1609)	<i>Missae quinque et sex vocum ... Missa Rorate coeli, quinque voc.; Missa Nuncium vobis, quinque voc.; Missa Omnes gentes, sex voc.; liber primus</i> RISM A/I M 1269	5, 6	4°

⁷⁴) Dochováno v dobovém opise, Bologna, Convento di S. Francesco, Biblioteca Martini; LADEWIG, James: *The Use of Opens Score as a Solo Keyboard Notation in Italy ca. 1530-1740*, in: *Essays in Honor of John F. Ohl: A Compendium of American Musicology*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 2001, s. 78, 84. RISM ID no.: 859000063.

Jméno autora (řazeno abecedně)	Zkrácený název / obsah tisku RISM	Počet hlasů	Formát
Merulo, Claudio (1533–1604)	<i>Liber primus sacrarum cantionum quinque vocibus</i> RISM A/I M 2358	5	4°
Merulo, Claudio	<i>Liber secundus sacrarum cantionum, quinque vocibus</i> RISM A/I M 2359	5	4°
Monte, Philippe de (1521–1603)	<i>Il settimo libro delli madrigali a cinque voci</i> RISM A/I M 3366	5	4°
Nicoletti, Filippo (ca. 1555–ca. 1620)	<i>Il primo libro de madrigali ... a cinque voci</i> RISM A/I N 676	5	4°
Pelio, Giovanni (?–?)	<i>Il primo libro delle canzoni spirituali a cinque voci</i> RISM A/I P 1147	5	4°
Pordenone, Marc'Antonio (ca. 1535–ca. 1590)	<i>Il quinto libro de madrigali a cinque voci</i> RISM A/I P 5105	5	4°
Porta, Constanzo (ca. 1528–1601)	<i>Missarum liber primus</i> RISM A/I P 5180	4, 5, 6	Folio
Rossi, Flaviano (?–?)	<i>Psalmorum vesperarum omnium totius anni dierum festorum ... lib. primus ... quatuor vocum</i> RISM A/I R 2737	4	4°
Valenzola, Pietro/ Pedro (?–?)	<i>Madrigali ... a cinque voci, con uno a sei, et uno dialogo a otto ... libro primo</i> RISM A/IV 144	5, 7, 8	4°

Tiskařská produkce Angela Gardana v roce 1578 je co do množství, počtu a profilu skladatelů a obsahu srovnatelná s produkcí jiné významné benátské tiskárny rodiny Scottů, která však vydávala nejen hudební tisky, ale i knihy z oblasti medicíny, filozofie či teologie.⁷⁵ Po smrti výrazné tiskařské osobnosti Girolama Scotta v roce 1572 provozoval tiskárnu jeho synovec Melchiorre Scotto, ale stále na titulních stránkách uváděl jméno svého významnějšího strýce (herede di G. Scotta). Tato tiskárna vydala v roce 1578 dvě desítky tisků s díly vokální polyfonie, přičemž žánrová skladba vydaných děl je obdobná jako u Angela Gardana. Ve výběru autorů se samozřejmě tiskárny liší, nicméně profilově si jsou podobné. Některé autory (Philippe de Monte, Infantas, Massaini) vydávají shodně. Scotto však v tomto roce preferuje více tisků obsahujících skladby několika autorů a ve srovnání s Gardanem netiskne vůbec mše.⁷⁶ Je proto pochopitelné, proč si Jiří Cropaťius vybral k realizaci svého tisku mši právě tiskárnu Angela Gardana.

Závěr

Ačkoli Jiří Cropaťius byl dosud spíše jen jménem v encyklopediích a hudebních slovnících, lepší dostupnost starší literatury i pramenů a také jejich moderní zpracování dnes umožnily doplnit mozaiku jeho života o nové a zajímavé skutečnosti. Z neznámého protestanta z Teplic se po doplnění nových poznatků stal cestovatel a konvertita, z básníka s vitenberským

⁷⁵) BERNSTEIN, Jane A.: *Music Printing in Renaissance Venice: the Scotto Press, 1539–1572*, Oxford University Press, 1998.

⁷⁶) Srov. RISM Online, Scotto 1578.

školením se stal uznávaný hudebník a znalec jazyků, který se přátelil s alexandrijským patriarchou a svými texty oslavoval Giuseppe Zarlina. I nadále můžeme Jiřího Cropsatia vnímat jako autora mší, z nichž jedna se zčásti dochovala v Berlíně a je v tomto článku poprvé uvedena do širších souvislostí. Do budoucna nezbývá než doufat, že se postupem času dozvíme ještě další detaily z jeho života a hlavně, že se snad podaří nalézt Cropsatiův benátský tisk. I když je hudba Jiřího Cropsatia doložena jen ilustrativním zlomkem, a tudíž o ní dnes nelze vynést žádný rozumný soud, je evidentní, že patřila stejně jako její autor k dobové hudební kultuře. Z dosavadní muzikologické literatury jsme navyklí uvažovat v podstatě o dvojím typu skladatelů vokální polyfonie, kteří se podíleli na utváření předbělohorské či rudolfínské etapy hudební kultury v Čechách: o autorech pocházejících z prostředí literátských bratrstev a o skladatelích cizího původu, kteří přišli do Čech v naprosté většině v souvislosti s habsburským dvorem, ať již v období působení místodržitele Ferdinanda Tyrolského či během pražského pobytu císaře Rudolfa II. První typ skladatelů se hudbě učil především praxí v době školních studií, která pokračovala celoživotním zpěvem v kostele. Ke svému kompozičnímu stylu se tyto autoři dostávali zejména poznáváním skladeb respektovaných autorů prostřednictvím importovaných tisků (Jacobus Clemens non Papa, Nicolas Gombert) a nápodobou uznávaných skladatelů domácích. Dvorskí skladatelé a komponující hudebníci byli na vyšším stupni skladatelské zručnosti, protože dobu svého školení a seznamování s hudbou většinou strávili v přímém kontaktu s výjimečnými skladateli své doby (Orlando di Lasso, Philippe de Monte), kteří je vychovávali systematicky. Inspirace pak tyto dvorskí umělci získávali i během cest po Evropě, při kterých hrála s postupujícím šestnáctým stoletím italská hudební kultura stále významnější roli. Do těchto dvou kategorií se nám doposud složitě zařazovali dva skladatelé, kteří působili v Čechách: Jacobus Handl Gallus a Kryštof Harant. Nyní k nim přibyl i Jiří Cropsatius. Jedním ze závěrů našeho textu tedy může být i poznání, že těchto solitérů, kteří nepatřili k žádné ze dvou zmíněných velkých skupin, bude nejspíše více. Podle našich zjištění je třeba je hledat především v prostředí šlechtických dvorů a sídel a v souvislosti s činností klášterů a církevních řádů.

*Adresa: Marta Vaculínová, Kabinet pro klasická studia Filozofického ústavu AV ČR,
Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1, Česká republika
E-mail: vaculinova@ics.cas.cz*

*Adresa: Petr Daněk, Ústav dějin umění AV ČR, Husova 4, 110 00 Praha 1, Česká republika
E-mail: danek@udu.cas.cz*

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Musicalia, the journal of the Czech Museum of Music, is published as a double issue once during a year. Its main portion consists of scholarly studies not previously published based on research in the collections of all divisions of the Czech Museum of Music. These studies range in length from four pages (7,200 characters) to a maximum of twenty pages (36,000 characters). The journal also includes articles of an informative nature acquainting readers with the past, the structure, and the activities of the museum; these may range from a single page up to ten pages (18,000 characters) according to their importance.

The editors accept texts via e-mail, as documents in the formats '.doc' or 'RTF'. Use a single standard 12-point font with justification to the left, without spaces between paragraphs, without division of words into syllables, and with no pictures inserted into the text. Indicate footnotes in the main text with raised numbers and give their content at the end of the page. Graphs, tables, and illustrations must be submitted to the editors as separate files in print quality (preferably 300 or more dpi). Authors are responsible for securing authors' rights and reproduction rights for illustrations. The style for bibliographical citations may be found at <https://publikace.nm.cz>.

All scholarly studies submitted are subject to a review process, which is anonymous on both sides. Based on the opinions of reviewers a contribution may be accepted for publication, returned to the author for revision, or rejected. In cases of fundamental disagreement among the reviewers in their evaluations, the editorial board reserves the right to make the decision. The editors also have the right to make any indispensable formal, stylistic, or grammatical revisions in contributions published.

POKYNY PRO AUTORY

Časopis Českého muzea hudby *Musicalia* vychází jednou za rok jako dvojčíslo. Jeho hlavní část tvoří vědecké, dosud nezveřejněné studie založené na výzkumu sbírek ze všech oddělení ČMH. Rozsah těchto příspěvků je omezen na maximálně 20 stran (36 000 znaků), minimálně na 4 strany (7200 znaků). Kromě toho obsahují *Musicalia* práce informativního charakteru, které seznamují čtenáře s činnostmi muzea. Podle závažnosti mohou mít tyto stati rozsah od 10 stran (18 000 znaků) do jednostránkových informací.

Redakce přijímá rukopisy v elektronické podobě ve formátech .doc nebo RTF. Používejte jeden standardní font písma, velikost písma 12 pt., zarovnání doleva, bez mezer mezi odstavci, bez dělení slov a vložených obrázků. Podčarované poznámky označujte v textu horním indexem a jejich znění zařadte na konec stránky. Grafy, tabulky a obrázky je třeba předat redakci v samostatných souborech a v tiskové kvalitě (nejlépe 300 dpi a výše). Autor příspěvku odpovídá za zajištění autorských a reprodukčních práv svých obrazových příloh. Způsob bibliografických citací je uveden na adrese <https://publikace.nm.cz>.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní a podléhájí mu všechny zadané vědecké příspěvky. Na základě vyjádření oponentů je rukopis přijat k publikování, vrácen autorovi k přepracování či odmítnut. V případě, že se oponenti ve svém posudku zásadně neshodnou, vyhrazuje si redakční rada právo rozhodnutí. Redakce má také právo na jakékoliv nezbytné formální a jazykové úpravy publikovaných příspěvků.

Photograph on the front cover / Foto na přední straně obálky

Růžena Maturová (1869–1938)

Photograph, J. F. Langhans, Prague, [1905] / Fotografie, J. F. Langhans, Praha, [1905]

NM-ČMH-MBS 9080

Photograph on the back cover / Foto na zadní straně obálky

Stairway in the hall of the Czech Museum of Music during the programme BROKEN REBROKEN

at the exhibition *Import / Export / Rock'n'Roll* /

Schodiště ve dvoraně Českého muzea hudby během programu BROKEN REBROKEN

v rámci výstavy *Import / Export / Rock'n'Roll*

© Anna Baštýřová

ISSN 1803-7828

